

## СПІВВІДНОШЕННЯ ВІДНОСИН ТА ПРАВОВІДНОСИН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

### RELATIONSHIPS AND LEGAL RELATIONS OF INTELLECTUAL PROPERTY: PROBLEM ASPECTS

Литвиненко Є.В., викладач-стажист кафедри  
кримінально-правових дисциплін та судочинства

*Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету*

Янішевська К.Д., к.ю.н., доцент,  
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

*Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету*

Гнідаш В.С., студентка II курсу

*Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету*

У статті розглянуто співвідношення відносин та правовідносин інтелектуальної власності, а саме зроблений акцент на проблемні аспекти понятійного апарату. Проблемні аспекти цього питання виявляються у різних сферах правового регулювання та впливу на розвиток творчості та інновацій. Було досліджено поняття інтелектуальної власності, а також поняття відносин та правовідносин інтелектуальної власності.

Акцентовано увагу на необхідності розрізняти самі відносини, які виникають у зв'язку з творчістю та інтелектуальною діяльністю, і правовідносини, які мають відношення до законодавчого захисту інтелектуальної власності. Відносини можуть включати співпрацю між авторами, винахідниками та іншими учасниками творчого процесу, тоді як правовідносини стосуються правового захисту, ліцензування, переходу прав власності та інших аспектів інтелектуальної власності.

Зазначили, які саме об'єкти можуть бути предметом правовідносин інтелектуальної власності. Це можуть бути твори мистецтва, винаходи, дизайни, програмне забезпечення, бренди тощо. Проте іноді виникають суперечності щодо того, чи мають певні об'єкти критерії для отримання правового захисту. Один із ключових аспектів співвідношення відносин та правовідносин інтелектуальної власності полягає у їх впливі на інновації та розвиток суспільства. Ефективний захист прав інтелектуальної власності може стимулювати інноваційну діяльність, проте недоцільність правового регулювання може гальмувати розвиток та конкурентоспроможність. Було наведено конкретний приклад, а саме судове рішення, яке стосується розміщення твору на сторінки в соціальній мережі Інтернет.

У статті було зроблено висновок, що підставою виникнення, зміни та припинення регулятивних цивільних правовідносин інтелектуальної власності є відповідні дії суб'єкта цих правовідносин, тому було розкрито поняття творчості, що являє собою цілеспрямовану інтелектуальну активність людини.

Узагальнюючи, співвідношення відносин та правовідносин інтелектуальної власності є складною проблемою, що потребує глибокого аналізу та вирішення. Це важлива тема для вивчення та вдосконалення правової системи з метою забезпечення справедливого та ефективного захисту інтелектуальних прав.

**Ключові слова:** інтелектуальна власність, відносини інтелектуальної власності, правовідносини інтелектуальної власності, творчість, об'єкти права інтелектуальної власності.

The article examines the relationship between the relations and legal relations of intellectual property, namely the emphasis is placed on the problematic aspects of the conceptual apparatus. Problematic aspects of this issue are revealed in various spheres of legal regulation and influence on the development of creativity and innovation. The concept of intellectual property, as well as the concept of relations and legal relations of intellectual property, was investigated.

Attention is focused on the need to distinguish between the relations that arise in connection with creativity and intellectual activity, and legal relations that are related to the legal protection of intellectual property. Relationships can include collaboration between authors, inventors, and other participants in the creative process, while legal relationships relate to legal protection, licensing, transfer of ownership rights, and other aspects of intellectual property.

It was noted which objects can be the subject of intellectual property legal relations. These can be works of art, inventions, designs, software, brands, etc. However, there is sometimes controversy as to whether certain objects meet the criteria for legal protection. One of the key aspects of intellectual property relations and legal relations is their influence on innovation and the development of society. Effective protection of intellectual property rights can stimulate innovative activity, but the inappropriateness of legal regulation can inhibit development and competitiveness. A specific example was given, namely a court decision related to placing a work on pages in the Internet social network.

The article concluded that the basis for the emergence, change and termination of regulatory civil legal relations of intellectual property are the corresponding actions of the subject of these legal relations, therefore the concept of creativity, which is a purposeful intellectual activity of a person, was revealed.

Summing up, the relationship between the relations and legal relations of intellectual property is a complex problem that requires a deep analysis and solution. This is an important topic for studying and improving the legal system in order to ensure fair and effective protection of intellectual rights.

**Key words:** intellectual property, intellectual property relations, intellectual property legal relations, creativity, objects of intellectual property law.

**Постановка проблеми.** Співвідношення між відносинами та правовідносинами інтелектуальної власності породжує численні проблемні аспекти, які вимагають уваги та вирішення. Одним із ключових аспектів є узгодження понятійних категорій та їх співвідношення. Іншою проблемою є неоднозначне розуміння та визначення того, що може підлягати захисту як інтелектуальна власність, що ускладнює встановлення чітких та консистентних правових норм. Інтелектуальна власність є однією з найваж-

ливіших складових економічного та інноваційного розвитку країни. Оскільки, вона стимулює творчість, інновації та конкурентоспроможність, що є ключовими факторами успіху сучасного суспільства в умовах глобалізації.

**Метою статті** є аналіз проблеми співвідношення понять відносин та правовідносин інтелектуальної власності.

**Виклад основного матеріалу.** Сьогодні має стрімкий розвиток в усіх сферах соціального життя, а особливо

у сфері інтелектуальної діяльності. Це означає, що усі нові досягнення в таких сферах як література, мистецтво, наука, а також розвиток наукомістких і високотехнологічних виробництв являють собою результат творчої діяльності людини і є об'єктами інтелектуальної власності. Нажаль, для багатьох творчих працівників, учених, інженерів, винахідників України, таке питання як інтелектуальна власність залишається до сих пір незрозумілою. І саме через це, як автори так і суспільство отримує матеріальну шкоду. Варто зазначити, що Конституція України передбачає захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, а саме у ст. 41: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [1]. Отже, вважаємо за доцільне розглянути дане питання та визначити співвідношення відносин та правовідносин інтелектуальної власності в Україні.

Розпочати дослідження вважаємо за потрібне з надання поняття «інтелектуальна власність», отже, це права на результати розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій, інформаційно-технологічній, комп'ютерній та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [2, с. 12]. Необхідно відрізнити поняття інтелектуальної та творчої діяльності, оскільки не будь-яка розумова діяльність є творчою. Наприклад, учні загальних шкіл хоча й займаються розумовою діяльністю, але ця діяльність не є творчою, оскільки в більшості випадків вона спрямовується лише на споживання вже отриманих певних творчих результатів. Інтелектуальна ж діяльність відрізняється від простої творчої діяльності тим, що її результатом є об'єктами правової охорони, тобто об'єктами інтелектуальної власності. А оскільки поняття творчої діяльності є значно ширшим, ніж поняття інтелектуальної діяльності, кількість результатів творчої діяльності є значно більшим, ніж кількість об'єктів інтелектуальної власності. Особливістю об'єктів інтелектуальної власності, які відносяться до культурних цінностей, є майнові авторські права, так як вони мають нематеріальний характер та не підлягають поділу, діють протягом усталеного строку. Крім того культурні цінності мають суспільну й культурну вагомість й невідчужуваний характер окремих об'єктів культурної спадщини [2, с. 16].

Загалом, для зручності розуміння у статті 420 Цивільного кодексу України (далі-ЦКУ) наданий перелік, що є об'єктами права інтелектуальної власності, а саме: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, копії даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, науки відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення (зазначення походження товарів), комерційна тасмніця [3]. Важливо відмітити, що цей перелік не є вичерпним, адже він може поповнюватися новими результатами творчої діяльності.

Передусім, варто зазначити, що відносини інтелектуальної власності – це суспільні відносини, котрі виникають з приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, у яких одні особи ставляться до таких результатів як власники, а всі інші особи ставляться (мають ставитися) до цих самих результатів як до чужих і повинні утримуватися від зазіхань на них [4, с. 2]. Можна прийти до висновку, що об'єкт інтелектуальної власності може бути у різних за змістом суспільних відносинах, які виникають на всіх рівнях суспільного життя. Виходячи із загального визначення суспільних відносин як об'єктивної та стійкої структури суспільних зав'язків, яка формується (складається і змінюється) відповідно до видів і предметів людської діяльності та проявляється, передусім, як масові інтереси людей, можна дійти висновку, що в основі виникнення, існування і розвитку відносин інтелектуальної власності лежать три соціальні фактори: 1) суспільні відносини виступають як

відповідний продукт, результат діяльності людей і, одночасно, є передумовою такої діяльності; 2) суспільні відносини виникають відносно певного предмета – результату людської діяльності (продукти матеріальної чи духовної праці, результати історичної або прижиттєвої діяльності людей); 3) в основі суспільних відносин лежать потреби, інтереси суспільства [5, с. 14–33].

Загалом, «відносини інтелектуальної власності» можна оцінити як такі, що, за своєю сутністю, частково є відносинами регулятивними приватного типу, а частково – відносинами регулятивними публічно-правового типу. Нормами цивільного законодавства регулюються відносини, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням, розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Водночас, відносини, пов'язані з оформленням прав інтелектуальної власності, забезпеченням їхнього захисту тощо регулюються нормами публічних галузей права [4, с. 3]. Отже, предметом права інтелектуальної власності є майнові та особисті немайнові відносини, що складаються між суб'єктами права щодо визнання певних нетілесних благ об'єктами авторського, суміжного, патентного та інших прав та їх використання (економічного й особистісного присвоєння) [6, с. 36].

Відносини, які регулюються законодавством про інтелектуальну власність, можна розподілити на декілька категорій. Перша категорія включає відносини, що становлять предмет цивільного права, і відносяться до інтелектуальної власності в узькому розумінні. Ці відносини виникають у зв'язку зі створенням цінностей в результаті інтелектуальної, творчої діяльності, а також при використанні цих цінностей для власних потреб. Друга категорія охоплює особисті та майнові відносини, що виникають внаслідок легалізації результатів інтелектуальної, творчої діяльності (наприклад, реєстрація, отримання патенту і т. д.). До третьої категорії відносяться особисті та майнові відносини, які виникають при використанні прав інтелектуальної власності іншими особами (наприклад, ліцензування, використання за договорами і т. д.). Ці відносини можна назвати «правовідносинами, пов'язаними з сферою інтелектуальної власності» [7, с. 35].

Розглянувши питання стосовно відносин інтелектуальної власності, доречно більш детально розглянути правовідносини інтелектуальної власності. Властивостями правовідносин, що складаються у галузі інтелектуальної власності, є: 1) юридична рівність їх суб'єктів; 2) регулювання суспільних відносин переважно нормами цивільного права; 3) надання правом учасникам цивільних відносин цивільних прав та обов'язків. Крім того, вони мають специфічні ознаки, до яких належать: 1) особлива причина виникнення – створення об'єкту, який підпадає під охорону або може бути охоронний відповідно до норм законодавства про інтелектуальну власність; 2) комбінація обов'язкових та договірних елементів для встановлення прав та обов'язків у сфері правовідносин інтелектуальної власності; 3) можливість поєднання речових та зобов'язальних елементів у правовідносинах інтелектуальної власності; 4) метою правовідносин інтелектуальної власності полягає у забезпеченні використання об'єктів інтелектуальної власності та їхнього правового захисту [8].

Унаслідок складності правовідносин інтелектуальної власності, яка включає поєднання імперативних і диспозитивних методів регулювання, а також регулятивних і захисних аспектів, вони можуть мати різні характеристики, включаючи як регулятивний приватний тип, так і комбінацію приватного і публічного регулювання.

Особливості регулювання цивільних правовідносин інтелектуальної власності визначаються використанням комбінованого підходу до юридичного впливу на учасників таких відносин. Цей підхід включає імперативне визначення основ правового статусу інтелектуальної власності та порядку її захисту в необхідних випадках, а також диспозитивне визначення можливостей автора щодо використання своєї творчості та інших прав. Крім того, об'єктом таких відносин є резуль-

тати інтелектуальної та творчої діяльності, які є особливим видом благ і займають важливе місце в системі об'єктів цивільних прав [8]. Відповідно до ст. 177 ЦКУ об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них. Також у ст. 199 ЦКУ результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності створюють цивільні права та обов'язки відповідно до книги четвертої цього Кодексу та інших законів [3].

Підставою виникнення, зміни та припинення регулятивних цивільних правовідносин інтелектуальної власності є відповідні дії суб'єкта цих правовідносин. Отже, подальшому доцільно розкрити поняття творчості. Отже, творчість – це цілеспрямована інтелектуальна активність людини, що призводить до створення чогось нового, яке відрізняється своєрідністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість характерна для різних сфер людської діяльності: технічної, художньої, літературної, наукової, виробничої тощо [9]. Для виникнення правовідносин інтелектуальної власності не важливо, чи мав автор намір установлювати цивільні права та обов'язки з іншими суб'єктами, чи створював твір без такого наміру. Це означає, що акт творчості є юридичним вчинком, оскільки воля автора спрямована на саму творчу діяльність, а не на створення правового результату.

Аналізуючи зміст правовідносин інтелектуальної власності, поняття якого охоплює права та обов'язки учасників правовідносин, які будуть мати місце в зовнішніх правовідносинах у разі розміщення об'єктів інтелектуальної власності в загальному доступі, наприклад, в соціальній мережі. Слід зауважити, що у законодавстві та науковій літературі йдеться як про «право інтелектуальної власності» так і про «правовідносини інтелектуальної власності». Саме тому, «право інтелектуальної власності» слід розглядати не як абстрактну, самодостатню категорію, а як елемент змісту правовідносин [10]. Хочемо звернути увагу, що дане теоретичне визначення змісту правовідносин інтелектуальної власності має суттєве практичне значення, оскільки проблемність визнання й захисту прав інтелектуальної власності в соціальних мережах для України є вкрай актуальною. Наприклад, у рішенні Шевченківського районного суду м. Києва від 12.03.2018 визначено, що не є доказом авторства посилання на розміщення об'єкта інтелектуальної власності на власній сторінці в соціальній мережі, зокрема Інстаграм, у зв'язку з чим не підлягає застосуванню презумпція авторства [11]. Таким чином, у зовнішніх правовідносинах у сфері баз даних соціальних мереж можуть виникати відносини інтелектуальної власності у випадку, якщо об'єкт інтелектуальної власності розміщено в соціальній мережі [10].

Слід відзначити, що сучасне українське право розуміє право інтелектуальної власності відносно особи у двох аспектах: 1) як складника її правосуб'єктності (правоздатності, статусу); 2) як суб'єктивного права. Зокрема, право на визнання особи творцем (автором, виконавцем, винахідником і т. д.) об'єкта інтелектуальної власності виступає як елемент правосуб'єктності фізичної особи, що представляє собою не конкретне право, а абстрактну можливість його наявності. У той же час, право захищати об'єкт інтелектуальної власності від будь-яких порушень, що можуть завдати шкоди честі або репутації творця об'єкта інтелектуальної власності, а також інші особисті немайнові права, визначені законом, вважаються суб'єктивними цивільними правами, оскільки виникають щодо конкретних об'єктів між конкретними суб'єктами. Таким чином, ці права входять до складу правовідносин інтелектуальної власності [8].

**Висновок.** На підставі проведеного дослідження, можемо прийти до висновку, що інтелектуальна власність стає все більш актуальною у сучасному світі, оскільки вона знаходить своє застосування у різних сферах, включаючи науку, технології, мистецтво та бізнес. У зв'язку з постійним розвитком суспільства та стрімким прогресом у сфері інновацій, виникають нові виклики та питання щодо правового захисту та використання інтелектуальних власностей.

Отже, можемо сказати, що інтелектуальна власність – це правовий термін, який охоплює різноманітні результати творчості і інтелектуальної діяльності людини, такі як винаходи, торгівлі марки, авторські права, дизайни, знаки обслуговування, та інші творчі прояви. Проаналізувавши чинне законодавство, був наданий перелік об'єктів права інтелектуальної власності, до них віднесли: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, копії даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення (зазначення походження товарів), комерційна таємниця.

Прийшли до висновку, що взаємозв'язок між інтелектуальною власністю та правовідносинами в цій галузі полягає у тому, що відносини інтелектуальної власності є передумовою для реалізації норм права, що існують у цьому сегменті. Правовідносини інтелектуальної власності, в свою чергу, є результатом застосування зазначених норм права (законодавства) про інтелектуальну власність. Отже, можна визначити, що правовідносини інтелектуальної власності є юридичним результатом реалізації відповідних норм права.

Отже, актуальність дослідження інтелектуальної власності полягає в її ключовій ролі у розвитку сучасного суспільства, забезпеченні інноваційного розвитку та захисті прав творців та правовласників у цифрову епоху.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Потехіна В.О. Інтелектуальна власність. Навч. пос. К.: Центр учбової літератури. 2008. 414 с.
3. Цивільний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40–44. Ст. 356.
4. Харитоновна О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 329–335.
5. Коротюк О.В. До питання змісту понять «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності». *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. С. 14–33.
6. Венедиктова І. В. Правове регулювання інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2014. № 1–2 (5–6). С. 36. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/07/Venediktova.pdf>
7. Боковня В. М., Василенко В. І., Гук Б. М., Іващенко В. А., Кононенко Ю. С., Корновенко С. В., Кульбашна О. А., Тараненко О. М., Тростіна С. В. Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / ред. С. В. Чмільова, І. В. Полинко. Черкаси. 2014. 452 с. URL: [https://eprints.cdu.edu.ua/435/1/Posybynyk\\_IW\\_\(1\).pdf](https://eprints.cdu.edu.ua/435/1/Posybynyk_IW_(1).pdf)
8. Харитоновна О. І. Відносини та правовідносини інтелектуальної власності: проблеми співвідношення: матеріали міжнар. наук.-практич. конф. «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 19 трав. 2018 р.). Фенікс. 2018. С. 85–90.
9. *Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре»*. 2007. 696 с
10. Маліновська І. Зміст прав інтелектуальної власності у сфері відносин щодо баз даних соціальних мереж. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 6. С. 33–38.
11. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва. Справа № 761/12823/16-ц. Провадження від 12.03.2018 № 2/761/3672/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74371224>